

# GALES-KO ZENBAKIAK ARGI?

Orain dela sei bat hilabete mintzatu nintzen orrialde hauetan Gales-ko arazoaz; eta «kimberazko irakaskintza aztertu nuen orduan bereziki («Galestarrak aurreruntz»).

Bi gertakari eragilek bultzatzen naute berriro gai hori gaur aipatzera.

Alde batetik, «Planet» galestar aldizkariaren zuzendaria den Ned Thomas adiskidearen ikustamenak; geure artean izan dugu aste hauetan, eta aberasgarri izan zaizkigu haren albisteak eta iritziak.

Eta, beste alde batetik, egun hauetantxe zabaldu diren zenbaki batzuek, Ned Thomas-ek berak bere «The Welsh Extremist» liburu maitutsuan aipatzen zuen zenbakia (650.000) ttipituz, orain 542.000 «kimridun»en kopurua ezagutarazi baita. Gales-ko jendaketa guztiaren arabera (2.725.000 biztanle guztira), % 20,8 ematen du horrek, beraz; bosten bat.

Gauza ezaguna denez, eta Euskal Herriak Hegoaldean ezagutu duenaz bestaldera, Gales-en ez bide da ikusi hizkuntza-mugaren atzerapenik, Gales-ko Ekaldean ez bada, eta txikia. Gales-en Cardiff (Caerdydd hobe, Galestarrakiko errespetuz) anglestu da aurrenik, baita herrialdeko ikatz-miatzak. Hiri koskorrak anglestu dira segidan; eta fenomeno aurrera doa gaur herriska txikietan barrena. Hizkuntzaren arabera muga guti mogiturik ere, beraz, *barne-tik* arrotzu da Gales; Zuberoako alderdian edo bezalatsu.

Nahasian bimintzaduna den gizarte horri buruz, hortaz, bete-betean erabil daitezke matematikazko azterpideak. Erabiliak ditut nik Z. ARGIA-n bertan: ikus «Matematika eta erderomanoak», orain dela zazpi hilabete argitaratua; eta, Gales-ko berrien bitartez argi pitin bat egiteko asmotan, berriz erabiliko ditut gaurkoan.

Artikulu haren ondorioa duzu 2. irudian ematen dudana diagrama, Alegia, euskaldun/erdaldun mordo batetan, eta euskaldun guztiek erdaraz ere badakitela emanda, % 10 erdaldun eta % 90 euskaldun egokituz gero, % 65 kasutan baizik ez da euskara erabiliko. Bide beretik, % 40 erdaldun eta % 60 euskaldun, % 12 kasutan baizik ez euskaraz; eta % 60 erdaldun baldin badago, % 5 kasutan euskaraz, eta % 95-tan erdaraz.

Zenbaki bildurgarri hauek, denaz gain, matematikaren arabera eta hozki lortzen diren zenbakiak dira. Psikologiako, ekonomiako, eta beste apitz motakoa arrazoin gordeek, bildurgarriago egingo lituzkete zenbakiak; eta lortzen den diagrama oraino ere beltzago izango litzaioke galtzen ari den hizkuntzari.

Bego hori horretan, dena dela.

Zer ematen du Gales-i buruz? Horra hor, 1. irudian, bi makurkiok. Goikoa «kimri» hiztunen kopuruaren arabera marraztua da; eta behekoak, Gales-ko praktikan, ikertzaila edo entzule erne batek neurtuko lukeena adierazten du. Baserrietara ez joatekotan, beraz, ingeles-itzura du Gales-ek gaurdanik: oro har, elkarriketatarik % 2 edo baizik ez kimrieraz...

Londres-ko gobernuak telebistan uzten duen denborak, horrela, kanpotik ikusia, aski eta sobera ere dirudi: asteen 12 ordu (gogotik hartuko genuke guk erdia, gizajook!). Nola ulertuko, beraz, galestarrak gero eta maizako (Ned Thomasek berak ere berdin, aitortu digunez) telebistaren zerga ez ordaintzea, eta hauztara eramank izatea? Kimriak «hila» baitirudi kalean!

Etnia ukatu guztietan gertakari berberak eta bitxikeria berberak gertatzen, ordea...

Jendea gero eta gogorrago omen dator. Abertzaletasuna gero eta azkarrago batez ere gazteen artean ikasleen artean; eta baserriarren artean baino ere (hizkuntza galestar), berriki anglestutako eskualdeetan, Kimri-tasunari eutsi nahia kalean itsastan da, ez baserrietan.

Laboristen aspaldiko kabia batetan, horrela, 3.000 mozatetik 14.000-tara igaro dira abertzaleak hiru urtetan.

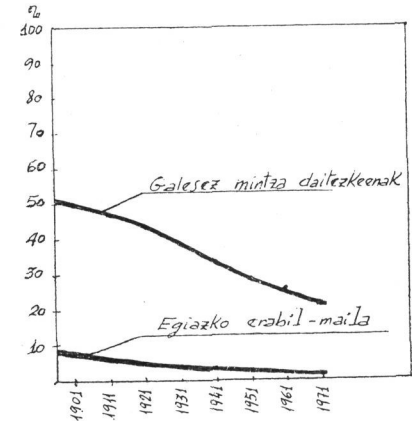
Abertzaleen Alderdi zaharra («Plaid Cymru» delakoa, 1925an sortua, eta legearen barruan jokatzearen aldekoa) indarra galtzen ari da gazteen artean. Unibertsitateetan, Ned Thomas-ek azaldu digunez, % 90 dira gaur abertzale. Hizkuntzaren inportantzia ongi jabeturik (kimririk gabeko Gales-ik ez dago, gazteen iritzi) hizkuntza ikasteari eman zaizkio ia denek: bazekitenak hobetzeko, eta ez zekitenak mintzatzeko gauza izateko. Baina «Plaid Cymru» delakoan ez sinetsirik, «Cymdeithas yr Iaith Gymraeg» organizazioan sartu dira (Welsh Language Society, Kimri Hizkuntzaren Elkartea). N. Thomasek dionez talde berri hau, 1962-an sortua, ez da, izan, «politikoa»; *etnikoa* baita, eta alde honetatik, Thomas beti mintzo, besteak baino sakonkiago politikan ari. Bultzatzaileen artean Gales-ko «gurutzat» (= irakasle nagusizat) har daitekeen jaun zahar bat: Saunder Lewis; idazle ona omen, 1925an «Plaid Cymru»ren sorkide izana; eta gaur, aspertuta, etsita, legetik at eramandako politikabide gogorragoren bultzatzaile.

«Eta, ikasle horien artean, sozialismoaz zer?», galdetu diot nik brauki. Erantzunak harritu egin nau; baina N. Thomasek eman bezala bir-ematen dizuet nik: Ez dago Gales —esan digu— Europako giro errabiatuan inundi ere. Galesko gazteak pragmatikoak dira politika-arazotik; eta ideologietan ez dute sinesten. Zuek guztiok, berriz, Lurrandian, ideologiatan murgildurik atxematen zaituztegu. Gure herria laborista da aspaldidanik, eta ezkertarra. Baina Labour Party-ren angleskeria eta geldikeria salatzen dira bakerrik. Denok gara han, gutxi gora behera bederen, sozialista. Ene aita bera mia-herriko seme zen. Galestar burgesiarik ez dugu, dena dela: ikatz-miatzak eta galtzairu-lantegiak nazionalizatutik daude antzinatik. Europako giroa, horrela, bitxi gertatzen zaigu gure. Eta gure gazteei ere bai».

Indarka hasteko gogoia omen dute banaka batzuek, Gales guztian baserriak crosti dituzten ingles aberatsen bizilekuak erretzen hasi nahi lukete. Baina gutxi dira, oso gutxi; eta herriak ez omen luke jokabide hori onartuko. John Jenkins hamar urtetako gartzelaldia betetzen ari da; egia da. Baina bere buruz ari omen zen bortxakerian. 1969ko Swansea-ko hauzia, dena dela, ez da ahaztu: Gales-ko Armada Izkutua-ren burukideena, alegia, Eta Saunder Lewis-ek berak aski garbiki laguntzen bide ditu, bere itzalaz bederen, Plaid Cymru nola edo hala gaingitu nahi dutenak oro.

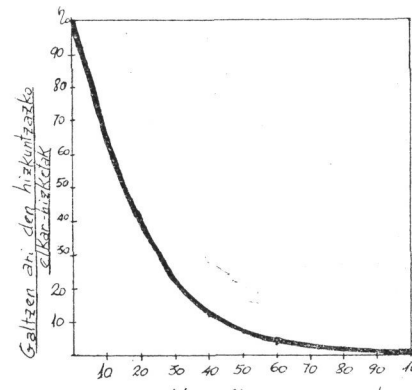
Gales-tikako berriak, horrela, jakingarri beti, Zergatik ez gomendatuko nik, beraz, laister agertuko den «The Welsh Language Today» liburua? Hor dituzte irakurleak, Ned Thomas-ena barne, hamabost artikulu Galesko hizkuntza-egoeraz. Eta besterik nahi izanez gero, hor dago Ned Thomas-en «The Welsh Extremist» liburua ere. Nik aginduta: ez zaito inori damutuko.

Zerck hauta, beraz.



Gales-ko hizkuntza-egoera

1. irudia



Galtzen ari diren hizkuntzaren hiztunak

2. irudia

